

Вісник

Полтавського державного
сільськогосподарського
інституту

5-6 2001

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

ВЕТЕРИНАРНА МЕДИЦИНА
ТА ТВАРИННИЦТВО

ЕКОНОМІКА

ВІСНИК

ПОЛТАВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ІНСТИТУТУ

5-6'2001

Матеріали друкуються
мовами оригіналів –
українською та російською

Науково-
виробничий,
фаховий журнал

Видається з грудня 1998 року

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

В. М. Писаренко,
головний редактор
М. М. Опара,
заступник головного редактора
В. М. Самородов,
заступник головного редактора
П. В. Писаренко,
відповідальний секретар

Редакційна колегія з галузі «Сільське господарство»:

Г. П. Жемела,
доктор сільськогосподарських наук
М. Т. Ноздрін,
доктор сільськогосподарських наук
В. М. Писаренко,
доктор сільськогосподарських наук
В. П. Рибалко,
доктор сільськогосподарських наук, академік УААН
І. С. Трончук,
доктор сільськогосподарських наук
М. М. Чекалін,
доктор біологічних наук

Редакційна колегія з галузі «Ветеринарна медицина»:

В. П. Бердник,
доктор ветеринарних наук
П. П. Герцен,
доктор ветеринарних наук
А. М. Головко,
доктор ветеринарних наук
В. Й. Іздепський,
доктор ветеринарних наук
А. Ф. Карішева,
доктор ветеринарних наук

Редакційна колегія з галузі «Економіка»:

С. С. Бакай,
доктор економічних наук
В. В. Гришко,
доктор економічних наук
А. Т. Опря,
доктор економічних наук
В. І. Перебийніс,
доктор економічних наук
В. М. Рабштина,
доктор економічних наук

EDITORIAL BOARD:

V. Pysarenko,
editor-in-chief
N. Opara,
deputy editor-in-chief
V. Samorodov,
deputy editor-in-chief
P. Pysarenko,
executive secretary

G. Gemela

M. Nozdrin

V. Pysarenko

V. Rybalko

I. Tronchuk

M. Chekalin

V. Berdnyk

P. Hertsen

A. Golovko

V. Izdepsky

A. Karisheva

S. Bakai

V. Gryshko

A. Oprya

V. Perebyynis

V. Rabshtyna

Науково-виробничий,
фаховий журнал
2001, № 5-6 (18-19)

**ВІСНИК
ПОЛТАВСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО
ІНСТИТУТУ**

**NEWS
OF THE POLTAVA
STATE AGRICULTURAL
INSTITUTE**

**ЗАСНОВНИК –
Полтавський державний
сільськогосподарський
інститут**

Затверджено ВАК України як фахове видання з сільськогосподарських, економічних та ветеринарних наук, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Журнал підписано до друку за рекомендацією вченої ради Полтавського державного сільськогосподарського інституту (протокол № 2 від 30. 10. 2001 р.)

Точка зору редколегії не завжди збігається з позицією авторів.

Адреса редакції:
36003, м. Полтава,
вул. Сковороди, 1/3,
Полтавський державний
сільськогосподарський інститут,
наукова частина.
Тел.: 2-26-19.

Свідоцтво про державну реєстрацію
ПЛІ № 295 від 10. 12.1998.
Тираж – 300 примірників.
Ціна – договірна.
Розповсюдження через роздріб.

Підписано до друку 1. 11. 2001 р.

Видавець «Видавництво «Тетра»
36003, м. Полтава,
вул. Сковороди, 1/3,
Тел.: 2-29-94.

«Вісник Полтавського державного
сільськогосподарського інституту»
©2001

ЗМІСТ

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

<i>Данченко В. Г., Писаренко В. М.</i>	Полтавщина і кооперація	5
ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА		
<i>Зіновчук В. В.</i>	Сільськогосподарська кооперація в сучасному агробізнесі: досвід розвинутих країн і перспективи України	6
<i>Гончаренко В. В.</i>	Теоретико-методологічні підходи до відродження національного кооперативного руху	10
<i>Молдаван Л. В.</i>	Основні закономірності розвитку обслуговуючих кооперативів в Україні	16
<i>Бакай С. С.</i>	Соціальна складова кооперативного руху	18
<i>Пантелеймоненко А. О.</i>	Спільність мотивації при заснуванні як фактор економічної доцільності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу	23
<i>Могильний О. М.</i>	Основні критерії сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	26
<i>Яворська Т. І.</i>	Особливості маркетингової діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	29
<i>Вороновська О. В., Катюха Д.</i>	Організаційно-економічні, соціальні та правові передумови й практика розвитку кооперативів в аграрній сфері	32
<i>Грищенко О. В.</i>	Місце обслуговуючих кооперативів у процесі реформування АПК	34
<i>Добрякова С. В.</i>	Особливості проведення аналізу фінансового стану сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	35
<i>Полтавець В. І.</i>	Організаційна культура як чинник розвитку кооперативів	37
<i>Ожелевская Т. С.</i>	Сельскохозяйственные обслуживающие кооперативы в Запорожской области: проблемы и перспективы развития	39
<i>Перебийніс В. І.</i>	Організаційно-правові аспекти формування системи менеджменту в сільськогосподарських кооперативах	41
<i>Лобанов М. І.</i>	Організаційно-економічні, соціальні і правові проблеми в розвитку обслуговуючих кооперативів	43
<i>Рульєв В. А.</i>	Перспективи діяльності обслуговуючих кооперативів у садівництві	45
<i>Кафлевська С. Г.</i>	Становлення й розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні	47
<i>Кривоконь О. С., Правдюк Н. Л.</i>	Кредитні спілки у фінансовому забезпеченні розвитку аграрного бізнесу	49
<i>Лаєринович В. В.</i>	Формування ринкового механізму саморегулювання економіки на основі кооперування та контрактних відносин спеціалізованих підприємств АПК	51
<i>Левківська Л. М.</i>	Розвиток кредитних спілок у контексті формування інфраструктури аграрного ринку	55
<i>Турченко М. М.</i>	Організаційно-правові проблеми розвитку сільськогосподарських виробничих кооперативів	57
<i>Макушок О. В.</i>	Концепція маркетингу в діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів	60
<i>Ленченко Ф. І.</i>	Теоретичні та практичні аспекти розвитку кооперативного руху на Київщині	62
<i>Косодій Р. П.</i>	Місце й роль кооперації у реформуванні соціально-економічних відносин у сільській місцевості	65
<i>Ковбаса О. О., Іванюта В. Ф., Перевай О. Б.</i>	Кооперування – важлива умова забезпечення конкурентоздатності селянських (фермерських) господарств	67
<i>Демченко О. М.</i>	Майбутнє – за сільськогосподарською кооперацією	69
<i>Тютюнник М. Г.</i>	Обслуговуючі кооперативи як організаційна структура ринкового типу	70
<i>Феленко А. В.</i>	Об'єктивні передумови організації обслуговуючих кооперативів на базі реформованих КСП	72
<i>Сахно Л. А.</i>	Агропромислова інтеграція як різновид кооперації	74
<i>Цимбалюк Ю. А.</i>	Досвід роботи асоціації "Картопля та овочі Поділля"	76
<i>Дудін В. І.</i>	Створення обслуговуючих кооперативів як одного з елементів інфраструктури ринку	78
<i>Громик О. Д.</i>	Передумови й процедура створення агроторгових домів на кооперативних засадах	80
<i>Германенко А. Н., Наумов Ю. Ф.</i>	Организационно-экономические предпосылки развития кооперации при производстве молока в Луганской области	82

*Гончаренко В. В., кандидат економічних наук,
Національна асоціація кредитних спілок України*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ

Укази Президента України "Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки" від 3.12.1999 р., "Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку" від 6.06.2000 р.

та "Про заходи щодо розвитку кооперативного руху та посилення його ролі в реформуванні економіки України на ринкових засадах" від 19.12.2000 р. свідчать, що відродження кооперативного руху є державною політикою. Для успішного розвитку національного кооперативного руху необхідно виробити певні методологічні підходи, які б могли лягти в основу державної політики в сфері кооперації. Вони можуть стати базою для трансформації українського кооперативного законодавства і кооперативного сектора економіки та приведення його у відповідність до загальноєвропейських у світі стандартів та практики міжнародного кооперативного руху.

1. Важливість розвитку кооперативного руху в умовах ринкових трансформацій економіки України

Кооперативи відіграють важливе економічне та соціальне значення в ринковій економіці. З моменту свого виникнення понад 150 років тому і до сьогодні кооперативи сприяють покращенню добробуту широких верств населення та підвищенню ефективності дрібного та середнього бізнесу. Тому більшість країн протягом довгого часу активно підтримували і підтримують національні кооперативні рухи, сприяючи формуванню потужного кооперативного сектора економіки, який об'єднує різні види кооперативів і робить ринкову економіку більш ефективною.

В Україні в минулому також існувала потужна кооперативна система економічної самопомогі населення, яка в 30-х роках була ліквідована. Справжні кооперативні форми, побудовані на демократичних принципах управління, самоорганізації і господарській ініціативі широких народних мас, що здійснювали не тільки господарську діяльність, а й відігравали важливу роль у громадському, культурному, суспільно-політичному житті, на певному етапі стали перепороною для формування командної економіки. Кооперативна ідея прийшла в суперечність із системою, яка зароджувалась і міцніла. Тому кредитна, страхова, ремісничка, сільськогосподарська обслуговуюча та багатофункціональна кооперація були знищені, а споживча кооперація – підпорядкована державі, у результаті чого втратила свої кооперативні засади та переродилась у псевдокооперативну систему. Ідея сільськогосподарської кооперації була підмінена

В роботі обґрунтовано концептуальні напрями розвитку систем кредитної, споживчої та сільськогосподарської кооперації. Запропоновано чіткий понятійний апарат з кооперативної проблематики та напрями вдосконалення національного кооперативного законодавства.

іншою псевдокооперативною формою – колгоспом. Відродження в період "перебудови" колективного підприємництва у вигляді "кооперативів" стало черговою дискредитацією кооперативної ідеї, яка була принесена в

жертву задля розвитку приватного бізнесу.

З початком ринкових перетворень проблеми, що довгий час накопичувались в економіці, призвели до суттєвого падіння рівня життя широких верств населення і загострення соціальних проблем. Значні труднощі виникають і в процесі ведення дрібного приватного бізнесу. Як свідчить світовий досвід, в умовах економічної кризи кооперативи можуть стати суттєвим засобом подолання негативних явищ, підняття добробуту населення та підвищення ефективності дрібного та середнього бізнесу. Тому відродження кооперативного руху та різноманітних кооперативних форм економічної самопомогі має стати важливою складовою державної політики ринкових перетворень в Україні.

2. Кооператив – специфічна форма неприбуткової господарської діяльності

Протягом сімдесяти років в економічній системі України були відсутні справжні кооперативні організації, які б у своїй діяльності дотримувались міжнародних кооперативних принципів. Існуючі псевдокооперативні форми, в тому числі й ті, що масово почали виникати в період "перебудови", сформували в суспільній свідомості деформоване уявлення про кооператив як форму господарювання. Традиційно поняття кооперативу в Україні ще досить часто ототожнюється з колективним підприємництвом (об'єднанням осіб з метою отримання прибутку), у той час, як у світі кооператив – це демократичне об'єднання осіб з метою самозабезпечення необхідними товарами чи послугами. Таким чином, діяльність справжніх кооперативів спрямована не на отримання прибутку, а на надання послуг своїм членам, які одночасно є власниками і клієнтами кооперативу.

Кооператив – це добровільне об'єднання осіб з метою здійснення неприбуткової господарської діяльності для самозабезпечення необхідними товарами та/чи послугами на основі кооперативних принципів. Кооператив є особливою організаційно-правовою формою, яка відрізняється від інших форм господарювання специфічною метою та принципами діяльності (див. табл.).

ТЕОРІЯ КООПЕРАЦІЇ ТА УКРАЇНСЬКА ПРАКТИКА

Принципи діяльності кооперативних організацій

Економічні принципи	Організаційні принципи	Соціальні принципи
Члени кооперативу мають спільні економічні інтереси, а кооператив – неприбуткову економічну природу.	Членство в кооперативі є добровільним та особистим (не передається іншим особам і не успадковується)	Створення системи самопомоги населення, яка базується на взаємодопомозі
Члени кооперативу є одночасно його власниками і клієнтами (споживачами послуг)	Членство в кооперативі є відкритим (потенційна доступність членства в межах можливостей кооперативу)	Альтруїзм членів, що базується на солідарності соціальних груп
Кооператив надає послуги своїм членам з метою скорочення витрат та/або підвищення доходності їхніх приватних господарств	Демократичне управління і контроль у кооперативі за принципом "один член – один голос"	Просвітницька робота серед членів та населення стосовно принципів демократії і кооперації
Справедливе пропорційне фінансування членами діяльності кооперативу	Рівні права членів у користуванні послугами та управлінні	Турбота не тільки про себе, а й про громаду, з якою пов'язані члени кооперативу
Капітал кооперативу складається з часткової (пайової) та неподільної (колективної) частин	Діяльність членів виборних органів управління та контролю на громадських засадах	Співпраця з іншими кооперативами з метою розвитку системи взаємодопомоги
Винагорода вкладеного капіталу (нарахування на паї) обмежується	Відповідальність членів за роботу та розвиток свого кооперативу	Дотримання політичного нейтралітету

3. Напрямки вдосконалення кооперативного законодавства України

Успішний розвиток кооперативного сектора економіки неможливий без прийняття базового кооперативного закону, який би визначав правові, організаційні, економічні та соціальні умови діяльності кооперативних організацій як специфічної організаційно-правової форми ведення неприбуткової господарської діяльності. Цей закон більш доцільно назвати "Про кооперативні товариства", ніж "Про кооперацію", тому що:

1. Термін "кооперація", що в перекладі з латинської означає "співпраця"; має кілька значень. Даний закон регулюватиме не всі види й форми кооперації (співпраці), а лише однієї з них – кооперативних товариств (кооперативів).
2. У проекті нової редакції Цивільного кодексу України передбачено, що юридичні особи можуть створюватись у формі товариств або установ (ст. 65). Товариства поділяються на підприємницькі та непідприємницькі (ст. 66). Підприємницькі товариства можуть бути організовані тільки як господарські товариства. Тому логічно, щоб непідприємницькі товариства, які побудовані на кооперативних принципах, мали назву "кооперативні товариства".
3. Доцільно обмежити вживання термінів "кооператив" та "кооперація", які сьогодні є дискредитованими в суспільній свідомості діяльністю псевдокооперативів.
4. У більшості країн світу аналогічний закон має назву "Cooperative Societies Law (Act)" – Закон (акт) "Про кооперативні товариства".

Важливою складовою базового кооперативного закону має стати чітка термінологія, що вживатиметься стосовно діяльності кооперативів. Сьогодні важко знайти інший термін, ніж кооперація, неправильне розуміння та вживання якого призвели б до втрати стількох можливостей суспільно-економічного розвитку для держави та її народу. Це запозичене іноземне слово й створювані в комбінації з ним словосполучення та похідні слова протягом сімдесяти років досить вільно вживались для означення різноманітних явищ та процесів, зовні подібних за змістом, але принципово відмінних за природою, формами та механізмами реалізації.

Прикладами можуть бути широковживані терміни "виробнича кооперація", "кооперація виробництва (виробників)", "кооперування", "кооперативні форми господарювання", "кооперативні відносини", "міжгосподарська (міжгалузева) кооперація", "споживча кооперація", "кооперативні принципи", "принципи кооперування", "кооперативна організація", "горизонтальна та вертикальна кооперація", "кооперативні (кооперативні) процеси (зв'язки)", "кредитна кооперація", "сільськогосподарська кооперація", "кооперація в сільському господарстві", "обслуговуюча кооперація", "міжнародна кооперація", "національна (наприклад, українська) кооперація", "кооперативне підприємство", "кооперація праці", "кооперативний рух", "кооперативне формування", "система кооперації", "фактори кооперації", "суб'єкти (об'єкти) кооперації", "кооперативна діяльність", "учасники кооперації" тощо. Така "різноманітність" не тільки створює плутанину, а й часто веде до підміни окремих понять, що, у свою чергу, призводить до їх неправильного розуміння. Декарт свого часу сказав: "Чітко визначайте слова (поняття) і ви звільните світ від більшості непорозумінь". У зв'язку з цим, питання термінології в кооперативній проблематиці є надзвичайно важливим і від нього значною мірою буде залежати успіх відродження справжнього кооперативного руху.

До найважливіших термінів, які повинні знайти своє відображення в цьому законі, можна віднести:
Кооперативне товариство (кооператив) – юридична особа з особливим правовим статусом неприбуткового товариства, що діє на основі специфічних кооперативних принципів, здійснює неприбуткову господарську та іншу діяльність з метою забезпечення своїх членів необхідними товарами (послугами) для задоволення їхніх потреб і захисту законних економічних, соціальних та інших інтересів на основі положень, викладених у кооперативному законодавстві.

Кооперативні об'єднання (об'єднання кооперативних організацій) – спілки, ліги, асоціації, альянси та інші представницькі чи/та господарські об'єднання кооперативних організацій за видами діяльності чи територіальною ознакою.

Кооперативні організації – кооперативні товариства та їх об'єднання.

Кооперативні підприємства – підприємства, створені кооперативними організаціями.

Кооперативна діяльність – неприбуткова господарська, соціальна та інша діяльність кооперативних організацій.

Кооперація – термін, що вживається в законодавстві для означення сукупності кооперативних організацій певного виду чи/та територіальної належності.

Система кооперативних організацій (кооперативна система) – сукупність кооперативних товариств та їх об'єднань за видовою чи територіальною ознакою, що входять до певного об'єднання.

Кооперативні принципи – сукупність економічних, організаційних та соціальних норм діяльності кооперативних товариств та їх об'єднань, вироблених практикою міжнародного кооперативного руху та адаптованих у кооперативному законодавстві до умов України.

Неприбуткова господарська діяльність кооперативних організацій – здійснення господарсько-фінансової діяльності, що не має на меті отримання прибутку (діяльність за собівартістю) й проводиться для задоволення потреб членів кооперативної організації в товарах, роботах, послугах.

Фінансовий результат неприбуткової господарської діяльності кооперативних організацій – специфічний фінансовий результат неприбуткової діяльності кооперативних товариств та їх об'єднань, отриманий внаслідок перевищення загальної суми доходів кооперативної організації над загальною сумою витрат, пов'язаних з веденням неприбуткової господарської діяльності для забезпечення своїх членів необхідними їм товарами (роботами, послугами), який розподіляється особливим чином. Таким чином, цим визначенням у законодавчому полі вводиться новий термін, який означає, що перевищення доходів над витратами (що для суб'єктів підприємництва є прибутком) в кооперативних організаціях не є прибутком, бо має зовсім іншу економічну природу – отримується від членів, що одночасно є власниками. Крім цього, цей фінансовий результат є не метою діяльності, а наслідком неможливості точного попереднього визначення собівартості послуг, у зв'язку з чим існує особливий механізм його розподілу – кооперативні виплати.

Участь у господарській діяльності кооперативної організації – процес користування членами кооперативної організації її послугами.

Участь у пайовому капіталі кооперативної організації – здійснення членами кооперативної організації пайових внесків до пайового капіталу для забезпечення її діяльності і отримання можливості користуватися послугами.

Кооперативні виплати – частина фінансового результату діяльності кооперативної організації, що повертається членам (розподіляється між ними) пропорційно до участі в господарській діяльності. Це особливий механізм розподілу фінансового результату неприбуткової діяльності кооперативних організацій. Фактично, це – повернення членам кооперативної організації частини коштів, отриманих з них за товари, роботи, послуги понад собівартість.

Виплати на паї – обмежена кооперативним законодавством частина фінансового результату діяльності кооперативної організації, що може розподілятися між

членами пропорційно до участі в пайовому капіталі (фонді) кооперативної організації. Обмеження виплат на паї додатково підкреслює неприбуткову природу кооперативних організацій.

Обов'язковий пай – грошові чи інші майнові зворотні внески членів кооперативної організації, які надають право користуватися її послугами та разом з додатковим паєм складають частку члена кооперативної організації в її пайовому капіталі (пайовому фонді). У цьому визначенні підкреслюється особлива природа паю в кооперативних організаціях. Члени вносять паї не для отримання на них нарахувань, а для отримання можливості користуватися послугами кооперативної організації. Як правило, обов'язковий пай має бути пропорційний до обсягів користування послугами кооперативної організації.

Додатковий пай – добровільні грошові чи інші майнові зворотні внески членів кооперативної організації понад обов'язковий пай.

Пайові внески – грошові чи майнові зворотні внески члена кооперативної організації, з яких формується його обов'язковий та додатковий пай.

Пайовий капітал (фонд) кооперативної організації – сума обов'язкових та додаткових паїв, внесених членами кооперативної організації для забезпечення її статутної діяльності.

Вступний внесок – грошовий незворотній внесок, який зобов'язана сплатити особа при вступі в члени кооперативної організації.

Цільові внески – грошові, інші майнові та немайнові зворотні або незворотні внески членів, що вносяться понад пай для забезпечення статутної діяльності кооперативної організації.

Резервний капітал (фонд) кооперативної організації – капітал, що формується за рахунок вступних внесків та відрахувань частини фінансового результату діяльності кооперативних організацій для покриття можливих витрат (збитків).

Неподільний капітал (фонд) кооперативної організації – це капітал, який формується за рахунок відрахувань частини фінансового результату діяльності кооперативних організацій і не може бути розподілений між членами, крім випадків, передбачених цим Законом.

Поле членства кооперативного товариства – визначена територія чи/та соціальна група діяльності кооперативного товариства.

Крім чіткого визначення термінів, у базовому кооперативному законі доцільно передбачити статтю "Запобігання дискредитації кооперативної ідеї", яка може бути сформульована таким чином: "З метою захисту кооперативної ідеї від дискредитації, терміни "кооперативне товариство", "кооператив", створювані з ними словосполучення та похідні слова, а також словосполучення, побудовані на основі прикметника "кооперативний", дозволяється використовувати в назві, рекламі та інформаційних матеріалах лише організаціям та стосовно до організацій, які зареєстровані та діють у відповідності з цим Законом. За порушення цих правил встановлюється адміністративна відповідальність".

4. Концептуальні напрямки розвитку окремих видів кооперативів

Фінансово-кредитна кооперація

Сьогодні в Україні існує лише один вид кредитних кооперативів – кредитні спілки. Їх діяльність регламен-

тується Тимчасовим положенням "Про кредитні спілки", затвердженим Указом Президента № 377/93 від 20.09.1993 року та Типовим статутом кредитної спілки, погодженим НБУ 7.02.1994 року. Згідно з цими документами, кредитна спілка юридично визнана не кооперативом, а громадською організацією. За вісім років свого відродження ці організації довели важливість та ефективність кооперативних форм фінансової самопомогі населення.

У перспективі в Україні мають бути створені умови для відродження інших видів фінансово-кредитної кооперації: національного та регіональних кооперативних банків (Закон "Про банки та банківську діяльність" в новій редакції передбачає таку форму (ст. ст. 8, 31), але не забезпечує реальних механізмів для її виникнення); міських кредитних та ощадно-позичкових товариств; сільських кооперативних кас та товариств; страхових кооперативів; кооперативних пенсійних фондів; кооперативних фінансових об'єднань різних рівнів. Діяльність цих кооперативних організацій має бути врегульованою в Законі "Про фінансово-кредитні кооперативні товариства".

Головними напрямками розвитку системи кредитних спілок на найближчу перспективу мають стати:

- прийняття повноцінного Закону "Про кредитні спілки" з чітким визначенням статусу кредитних спілок як фінансово-кредитних кооперативних товариств;
- формування напрямків та обсягів державного регулювання діяльності кредитних спілок;
- визначення (створення) державного органу, який буде здійснювати нагляд за діяльністю кредитних спілок або делегування цієї функції (на основі досвіду інших країн) Національній асоціації кредитних спілок України (НАКСУ);
- створення умов для формування необхідної інфраструктури системи кредитних спілок – стабілізаційного та гарантійного фондів, клірингової системи, регіональних фінансових та нефінансових об'єднань тощо;
- створення системи державної підтримки та включення кредитних спілок до відповідних державних Про-

грам, пов'язаних із кредитуванням населення та дрібного бізнесу.

Досить перспективною є побудова кооперативної фінансово-кредитної системи аграрного сектора економіки (див. рис.).

Для забезпечення максимальної ефективності діяльності пропонується система передбачає кілька рівнів. В її основі лежать сільські кредитні та ощадно-позичкові товариства (каси), що створюються на базі одного або кількох сусідніх сіл, мають неприбуткову кооперативну природу та діють відповідно до визнаних в усьому світі кооперативних принципів. До прийняття відповідного кооперативного законодавства, яке б регулювало створення та діяльність цих установ, їх функцію можуть виконувати сільські кредитні спілки чи філії (відділення) існуючих районних кредитних спілок. Проблема полягає лише в тому, що кредитні спілки можуть надавати послуги виключно фізичним особам.

Другий рівень системи складають кредитні спілки, що діють в районних центрах та районні кредитні товариства після прийняття відповідного кооперативного законодавства. Крім того, на цьому рівні можуть бути створені відділення обласного чи національного кооперативного банку.

Третій рівень системи створюють кредитні спілки, що діють в обласних центрах, а також регіональні кооперативні банки чи регіональні відділення центрального кооперативного банку.

Четвертий, національний, рівень створює Центральний кооперативний банк, який логічно завершує побудову системи кооперативного кредитування аграрного сектору, об'єднуючи існуючі обласні кредитні спілки та регіональні кооперативні банки.

Звичайно, ця схема є досить спрощеною, але вона є логічною і впливає з досвіду побудови кооперативних фінансово-кредитних систем багатьох країн світу. Але її практична реалізація може бути ускладнена тим, що в новій редакції закону України "Про банки і банківську діяльність" закладено ряд суттєвих моментів, які

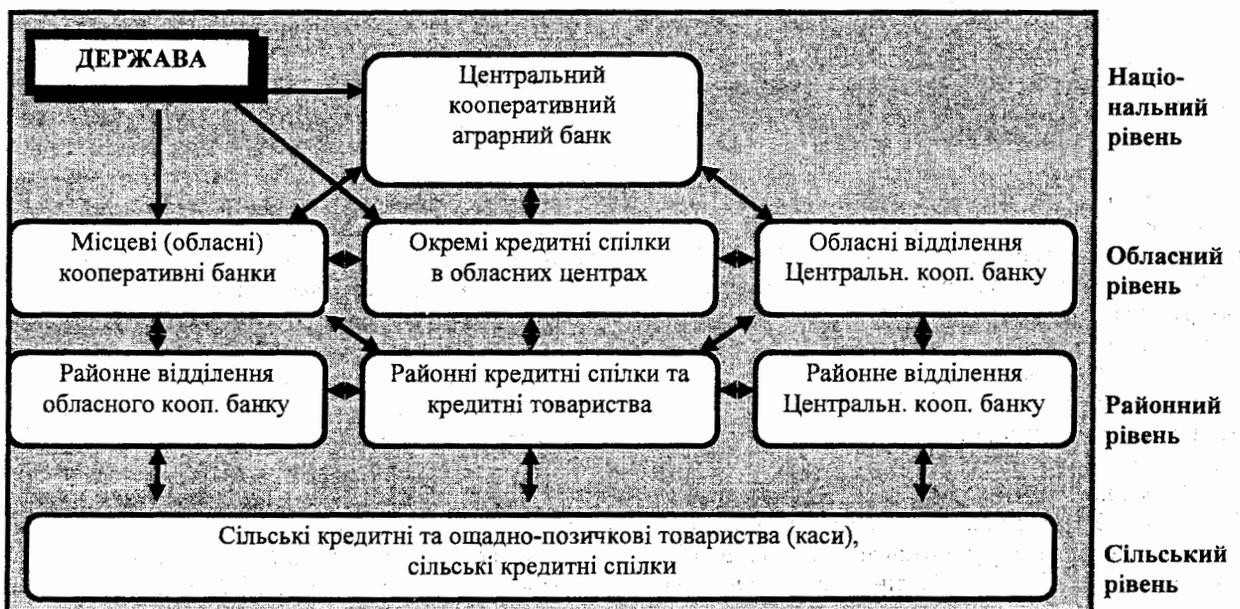

Рис. Перспективна кооперативна кредитно-банківська система аграрного сектора економіки України

можуть стати перешкодою на шляху відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України. Перш за все – це розмір мінімального статутного капіталу (1 мільйон євро для місцевих і 5 мільйонів євро для Національного кооперативних банків); встановлення мінімальної кількості учасників місцевого (в межах області) кооперативного банку на рівні 50 осіб; закладання механізму розподілу прибутку кооперативного банку пропорційно до розміру паїв учасників, що суперечить традиційним кооперативним принципам; обмеження поширення кооперативного законодавства на діяльність кооперативних банків. Крім цього, норма статті 14 Закону, згідно з якою учасниками банку не можуть бути об'єднання громадян, призводить до неможливості участі в створенні й діяльності кооперативного банку кредитних спілок, які до сьогодні в Україні мають організаційно-правовий статус об'єднань громадян (1, с.190 – 192), а не фінансово-кредитних кооперативів, як в інших країнах.

У зв'язку з цим, для практичної реалізації ідеї відродження кооперативних банків у кредитно-банківській системі України, а також кардинального вирішення проблеми кредитування аграрного сектора на рівні держави необхідно здійснити певний комплекс організаційних заходів:

1. Проголошення та активне впровадження державної політики масового відродження сільськогосподарських, кредитних, споживчих, житлових та інших кооперативів, діяльність яких відповідала б світовій практиці (неприбутковий господарський механізм, демократичне управління тощо).

2. Створення законодавчих умов для відродження і діяльності різних видів фінансово-кредитних кооперативів шляхом прийняття Закону "Про кредитну кооперацію".

3. Створення реальних умов для побудови системи кооперативних банків шляхом:

- внесення державою початкового пайового капіталу центрального та місцевих кооперативних банків з наступним викупом учасниками банку паїв держави протягом 10 років;
- надання для організації роботи кооперативних банків окремих приміщень та працівників Державного ощадного банку;
- чітке визначення в законодавстві неприбуткової природи кооперативних банків з відповідним режимом оподаткування, регулювання та нагляду.

4. Спрямування державної допомоги аграрному сектору через систему аграрного(них) кооперативного(них) банку(ів), що буде у власності сільгосптоваровиробників. Це дозволить створити умови, коли кошти, які держава виділяє селу, будуть накопичуватись в аграрному секторі і працювати на його розвиток.

5. Створення умов для інтеграції окремих кредитних спілок (за їх бажанням) в кооперативну банківську систему. Включення кредитних спілок до цієї системи сприятиме більш ефективному наданню фінансових послуг дрібним та середнім виробникам сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарська кооперація

Сьогодні сільськогосподарська кооперація в Україні існує у двох формах – виробничого та обслуговуючого сільськогосподарського кооперативу, діяльність яких регулюється Законом України № 469/97-ВР "Про сільськогосподарську кооперацію", прийнятим в липні 1997 року. Діяльність обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів відповідає всім кооперативним принципам. Ця форма за три роки відродження довела свою ефективність. Вона допомагає сільгоспвиробникам підвищити продуктивність власних приватних господарств.

Виробничі кооперативи, хоч і юридично визнані кооперативами, не відповідають всім кооперативним принципам. Тому вживання терміну "кооператив" для означення цієї організаційно-правової форми господарської діяльності в їхній назві є невідповідним і створює плутанину в поняттях. У зв'язку з цим, назва таких організаційних форм у сільському господарстві має бути змінена з "виробничого сільськогосподарського кооперативу" на "сільськогосподарське виробниче товариство".

Головними напрямками розвитку системи сільськогосподарської кооперації на найближчу перспективу мають стати:

- вдосконалення Закону "Про сільськогосподарську кооперацію" – з вилученням статей, які регулюють діяльність виробничих кооперативів і з виведенням їх в окремий закон або розділ в Законі "Про господарські товариства";
- визначення (створення) державного органу, який буде здійснювати нагляд за дотриманням сільськогосподарськими кооперативами кооперативних принципів і неприбуткового характеру діяльності або делегування цієї функції Національній спілці сільськогосподарських кооперативів України (НССКУ);
- створення системи державної підтримки та включення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до відповідних державних Програм, пов'язаних з реформуванням аграрного сектора.

Споживча кооперація

Споживча кооперація в Україні представлена лише у вигляді організацій, що входять до системи Укоопспілки та облспоживспілок. Це багатоступенева, багатогалузева система, яка за довгі роки діяльності в умовах командної економіки втратила свою кооперативну природу.

Діяльність споживчої кооперації регулюється Законом України № 2265-ХІІ "Про споживчу кооперацію", прийнятим у квітні 1992 року. У цьому законі первинна ланка системи – споживче товариство – має особливий статус і не визначається як кооператив. Закон не відображає і всіх кооперативних принципів та кооперативних механізмів діяльності, яких має дотримуватись справжній споживчий кооператив. Таким чином, споживче товариство не є споживчим кооперативом. Відповідно, й спілки споживчих товариств не дотримуються в своїй діяльності кооперативних принципів і не є справжніми кооперативними об'єднаннями.

Спроба Укоопспілки реформувати систему закінчилась невдачею у зв'язку з впровадженням лише частини кооперативних принципів у діяльність системи. Зовні система набула кооперативних ознак, але не були впроваджені економічні принципи кооперативної діяльності. У результаті цього продовжується деградація і розвал системи Укоопспілки.

У зв'язку з цим, головними напрямками розвитку споживчої кооперації в Україні мають стати:

- прийняття окремого Закону "Про споживчі кооперативні товариства" або вдосконалення існуючого Закону "Про споживчу кооперацію" з впровадженням в нього всіх кооперативних принципів та механізмів діяльності справжнього споживчого кооперативу;
- створення умов для виникнення і розвитку різних видів споживчих кооперативів поза межами системи Укоопспілки, які матимуть статус неприбуткових організацій;
- стимулювання виникнення міських споживчих кооперативів на базі трудових колективів, громадських організацій, інших об'єднань громадян чи за територіальною ознакою;
- сприяння новим споживчим кооперативам у створенні та налагодженні діяльності їх господарських та представницьких об'єднань;
- сприяння пайовикам споживчої кооперації (в тому числі й колишнім) у виділенні їм майна системи Укоопспілки для створення на його базі нових кооперативів (споживчих, сільськогосподарських, кредитних тощо) та об'єднань кооперативів;
- активізація механізмів відповідальності за втрату об'єктів власності в результаті некомпетентних чи протизаконних дій посадових осіб споживчої кооперації;
- створення системи державної підтримки об'єднань споживачів у споживчі кооперативи та включення їх до відповідних державних Програм;
- визначення (створення) державного органу, який буде здійснювати нагляд за діяльністю споживчих кооперативів і передачі з часом цієї функції кооперативним об'єднанням.

Інші види кооперативів

В Україні існують житлові, гаражні, садівничі та городні кооперативи і товариства. Ці форми мають слабо виражену кооперативну природу, деформовану ще за командної системи. Їх діяльність здійснюється на основі статутів і недостатньо врегульована на законодавчому рівні. Існують також і кооперативи, створені на основі Закону СРСР "Про кооперацію". Маючи кооперативну назву, ці організаційні форми в своїй діяльності не дотримуються кооперативних принципів і не можуть називатись кооперативами.

Головними напрямками розвитку інших видів кооперативів в Україні є:

- створення умов для виникнення та розвитку різноманітних видів кооперативів як неприбуткових форм економічної самопомоги в різних сферах: самозабезпечення послугами, спільної експлуатації різноманітних об'єктів тощо;
- створення системи нагляду за діяльністю цих кооперативів.

5. Державна підтримка, нагляд та регулювання кооперативної діяльності

У зв'язку із надзвичайно важливим економічним та соціальним значенням кооперативів як форм економічної самопомоги населення в умовах становлення ринкової економіки, держава має запровадити політику активної підтримки національного кооперативного руху. Основними формами цієї підтримки мають бути:

- відродження в суспільстві правильного розуміння економічної та соціальної природи кооперативів, проведення широкої роз'яснювальної роботи щодо ролі кооперативів та принципів, на яких базується їх діяльність;
- створення сприятливих законодавчих умов для розвитку різноманітних видів кооперативів (прийняття базового Закону "Про кооперативні товариства", прийняття та вдосконалення законів про окремі види кооперативів);
- недопущення виникнення та діяльності псевдокооперативів та дискредитації ними кооперативної ідеї;
- фінансова та організаційна підтримка розвитку кооперативів;
- надання кооперативам та їх об'єднанням статусу неприбуткових організацій і звільнення їх від оподаткування в зв'язку з неприбутковою природою;
- надання державних субсидій та дотацій окремим видам кооперативів та об'єднань при виконанні ними державних програм;
- надання державних кредитів під пільгові відсотки на період становлення кооперативу чи об'єднання;
- передачі кооперативам (безоплатно чи з подальшим викупом) та їх об'єднанням частини державної та комунальної власності на період становлення;
- спрямування допомоги окремим секторам економіки чи соціальним групам через систему створених ними кооперативів та об'єднань;
- впровадження вивчення основ кооперації у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах;
- фінансова підтримка наукових досліджень в сфері кооперації, сприяння в написанні дисертацій, монографій, підручників, брошур, посібників та іншої методичної літератури;
- активне залучення кооперативів та їх об'єднань до реалізації державних цільових програм;
- залучення представників кооперативів до обговорення проблем державного регулювання окремих секторів економіки та вирішення соціальних питань;
- здійснення інших організаційних заходів, спрямованих на швидке відродження національного кооперативного руху.

Створюючи сприятливі умови для розвитку кооперації, держава має сформувати систему нагляду за розвитком кооперативного сектора, щоб не допустити виникнення псевдокооперації та зловживань державною підтримкою в цій сфері. З цієї метою можна уповноважити національні та регіональні об'єднання кооперативів виконувати певні функції щодо регулювання та нагляду за діяльністю кооперативів.